

slutningen omfattede adskillige store foretagender, behandles i passende omfang; dog vilde det have været naturligt at omtale den begyndende cigarfabrikation under slutningen af krigen mod England (se Carl E. Christensen i Hist. Medd. om København 2. R. III s. 417—42). Derimod er papirindustrien, som første bind viste stor interesse, i dette bind kun lige berørt, skønt der i den samling af aktstykker, som Nyrop har udgivet i sin bog »Strandmøllen«, findes rigeligt stof til belysning af denne industris udvikling, og skønt i al fald selve Strandmøllen i slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. aarhundrede hørte til de større industriforetagender (1788 havde Drewsen 54 personer i sit brød paa fabrikken, foruden at et stort antal personer var beskæftiget med kludesamling. Se nævnte værk s. 222—23). Heller ikke metalindustrien forekommer mig tilfredsstillende fremstillet. Ganske vist faar tidens to største etableringer paa dette omraade, Kronborg geværfabrik og Frederiksværk, hvad der kan tilkomme dem, og der omtales nogle banebrydende jernstøberier. Men omtalen af mekaniske værksteder er ret tilfældig. Der nævnes flere ret ubetydelige, medens den førende mekaniker omkring aarhundredskiftet H. C. Gamst, der 1789 havde 43 arbejdere, og som syslede med konstruktion af dampmaskiner og meget andet, (se Nyrop i Museum 1892 II s. 15—54) helt forbigaaes. Med hensyn til den tekniske udvikling, som kapitel XV behandler, burde vel dampkraftens første indførelse i industrien være omtalt. Men her vil maaske det følgende bind gribe tilbage.

Medens saaledes kapitel XV knap nok giver det billede af dansk industri mod slutningen af perioden, som man kunde have ventet, er der i bogens sidste kapitel vedrørende arbejdskraften givet væsentlige nye bidrag til opfattelsen af de herhenhørende spørgsmaal. Navnlig er der samlet en hel del angivelser af lønforholdene baade blandt de mere kvalificerede og blandt de ukvalificerede arbejdere. Ligeledes gives der flere bidrag til belysning af børnearbejdets udbredelse og betydning. Navnlig til spinding toges børnene tidlig til hjælp, ogsaa før maskinernes og fabrikernes tid. Arbejdernes retslige stilling over for arbejdsgiverne faar ogsaa en orienterende behandling.

Selv om der som i det foregaaende omtalt er punkter, hvor man kunde have ønsket et klarere og efter evne fuldstændigere billede af, hvad der i hin periode fandtes i Danmark af, hvad man kunde kalde industri, efterlader dog denne bog det helhedsindtryk: dansk industri var endnu da kun i sin vorden, det var en industri, der kun bevægede sig ved hjælp af statskrykker, og kun i lys af senere tiders udvikling kan vi i grunden se de spirer, som trods alt dengang blev nedlagt. Det vil være forbeholdt det kommende bind at vise, hvordan disse spirer skød frem, blomstrede og satte frugt.

Even Marstrand.

BETÆNKNING AFGIVET AF HUSASSISTENTKOMMISSIONEN AF 1942. København 1943.

I Kommissoriet hedder det, at Kommissionen har til »Opgave at undersøge Omfanget af en eventuel Mangel paa Husassistenter og de forskelligartede Aarsager hertil samt de Midler, som maatte kunne bringes i Anvendelse for

slutningen omfattede adskillige store foretagender, behandles i passende omfang; dog vilde det have været naturligt at omtale den begyndende cigarfabrikation under slutningen af krigen mod England (se Carl E. Christensen i Hist. Medd. om København 2. R. III s. 417—42). Derimod er papirindustrien, som første bind viste stor interesse, i dette bind kun lige berørt, skønt der i den samling af aktstykker, som Nyrop har udgivet i sin bog »Strandmøllen«, findes rigeligt stof til belysning af denne industris udvikling, og skønt i al fald selve Strandmøllen i slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. aarhundrede hørte til de større industriforetagender (1788 havde Drewsen 54 personer i sit brød paa fabrikken, foruden at et stort antal personer var beskæftiget med kludesamling. Se nævnte værk s. 222—23). Heller ikke metalindustrien forekommer mig tilfredsstillende fremstillet. Ganske vist faar tidens to største etableringer paa dette omraade, Kronborg geværfabrik og Frederiksværk, hvad der kan tilkomme dem, og der omtales nogle banebrydende jernstøberier. Men omtalen af mekaniske værksteder er ret tilfældig. Der nævnes flere ret ubetydelige, medens den førende mekaniker omkring aarhundredskiftet H. C. Gamst, der 1789 havde 43 arbejdere, og som syslede med konstruktion af dampmaskiner og meget andet, (se Nyrop i Museum 1892 II s. 15—54) helt forbigaaes. Med hensyn til den tekniske udvikling, som kapitel XV behandler, burde vel dampkraftens første indførelse i industrien være omtalt. Men her vil maaske det følgende bind gribe tilbage.

Medens saaledes kapitel XV knap nok giver det billede af dansk industri mod slutningen af perioden, som man kunde have ventet, er der i bogens sidste kapitel vedrørende arbejdskraften givet væsentlige nye bidrag til opfattelsen af de herhenhørende spørgsmaal. Navnlig er der samlet en hel del angivelser af lønforholdene baade blandt de mere kvalificerede og blandt de ukvalificerede arbejdere. Ligeledes gives der flere bidrag til belysning af børnearbejdets udbredelse og betydning. Navnlig til spinding toges børnene tidlig til hjælp, ogsaa før maskinernes og fabrikernes tid. Arbejdernes retslige stilling over for arbejdsgiverne faar ogsaa en orienterende behandling.

Selv om der som i det foregaaende omtalt er punkter, hvor man kunde have ønsket et klarere og efter evne fuldstændigere billede af, hvad der i hin periode fandtes i Danmark af, hvad man kunde kalde industri, efterlader dog denne bog det helhedsindtryk: dansk industri var endnu da kun i sin vorden, det var en industri, der kun bevægede sig ved hjælp af statskrykker, og kun i lys af senere tiders udvikling kan vi i grunden se de spirer, som trods alt dengang blev nedlagt. Det vil være forbeholdt det kommende bind at vise, hvordan disse spirer skød frem, blomstrede og satte frugt.

Even Marstrand.

BETÆNKNING AFGIVET AF HUSASSISTENTKOMMISSIONEN AF 1942. København 1943.

I Kommissoriet hedder det, at Kommissionen har til »Opgave at undersøge Omfanget af en eventuel Mangel paa Husassistenter og de forskelligartede Aarsager hertil samt de Midler, som maatte kunne bringes i Anvendelse for

at afhjælpe saadan Mangel«. Denne snævre Formulering af Kommissionens Opgave er desværre fulgt meget nøje af Kommissionen, som udelukkende har fordybet sig i det Forhold, at nogle tusind økonomisk set bedrestillede Familjer i de sidste Aar har haft vanskeligt ved at skaffe sig en Husassistent paa de sædvanlige Vilkaar, medens man overhovedet ikke har skelet til de mere almene Problemer, det huslige Arbejde kan give Anledning til at drøfte.

Betænkningens Indhold kan sammenfattes under to Punkter: 1: En Gennemgang af foreliggende eller paa Kommissionens Foranledning indsamlet Talmateriale til Belysning af Husassistentmanglen og dens Aarsager, 2: En Drøftelse af, hvad der kan gøres for at afhjælpe Miseren og herunder Formulering af en Række positive Forslag af meget konkret og praktisk Karakter som f. Eks. Udkast til Standardkontrakter, Ændringsforslag til Medhjælperloven, detaljerede Planer for Tilrettelægning af Undervisningen paa Husholdningsskoler og -kursus og meget mere.

Hvad det første Punkt angaar, kan det siges, at der er indsamlet og givet meget Talmateriale, aabenbart Resultatet af flittigt Institutionsarbejde, men der synes i nogen Grad at mangle kritisk Eftertanke ved Benyttelsen.

Som en lille Bagatel kan først anføres, at der i en Tabel (S. 12) til Belysning af det formindskede Behov efter Husassistenter meddeles det stigende Antal Badeindretninger i Boligerne. Anmelderen kan med sin bedste Vilje ikke faa Øje paa Sammenhængen mellem Bad og Behov for Husassistent. Af større Betydning er Udredningen S. 14—17, hvor Nedgangen i Efterspørgsel søges forklaret ved visse bedrestillede Erhvervsgruppers faldende Realindtægt (navnlig efter 1939) og ved at Husassistentlønnen er steget stærkere end Principalernes Normalindtægt. Hertil kan for det første siges, at Antallet af mulige Principaler indenfor de anførte Erhverv ikke alene beror paa den gennemsnitlige Indtægt indenfor disse Erhverv (som beregnet S. 16), men navnlig paa Indtægtsfordelingen. Dette er der taget Hensyn til i Tabellen Side 17, hvor Antallet af Skatteydere med Realindtægt over en vis Grænse, er søgt opgjort; Tallene er imidlertid noget misvisende, idet Skatteudgiften er medregnet i den konstante Realindtægt (Kolonne 1 og 3), men fradraget selve Indkomsten. For det andet kan indvendes, at Realindtægtsberegningen her er højst usikker, da Pristallet er baseret paa et Budget for en væsentlig lavere Indtæftsgruppe, og iøvrigt er Realindtægtens Bevægelser lidet oplysende i denne Forbindelse, navnlig efter 1939. Problemet er, om den Udgiftsandel, Husassistentlønnen repræsenterer, under de iøvrigt foreliggende Forhold er mere eller mindre elastisk end de andre Dele af Budgettet. Dette kan kun besvares ved direkte Detailundersøgelse, og der kan i denne Forbindelse henvises til, at visse af de velstillede Udgiftsposter er reduceret meget betydeligt paa Grund af Krigssituationen (f. Eks. Bilkørsel, Rejser, muligvis ogsaa Beklædning), saa der er blevet større Bevægelsesfrihed for andre Poster paa Budgettet (den meget betydelige Opsparing de senere Aar maa bl. a. ses i Relation hertil).

Ogsaa Udbudsforholdene belyses paa forskellig Vis. Husassistentlønnen sammenlignes saaledes bl. a. med Lønnen for Fabriksarbejdersker. For at gøre det rigtig fint, korrigeres denne for Arbejdsløshedsrisiko og Understøttelser. Dette kan muligvis have Interesse i anden Sammenhæng, men næppe her, da de unge Piger, der skal vælge mellem de to Erhverv, næppe tager disse Momenter i Betragtning (jfr. at Arbejdsløshed hovedsagelig ram-

mer Fabriksarbejdere, som er noget op i Aarene, S. 40). Som en Aarsag til formindsket Udbud i Hovedstaden anføres Nedgang i Indvandringen fra Landet (S. 22—23). Mon der ikke her er Tale om Fællesaarsag? Den nærliggende Mulighed, at Mørklægning, Rationeringer, Staaen i Kø i Butikkerne m. m. har afholdt mange fra at søge til Byen, nævnes overhovedet ikke.

Som det anførte viser, taler Betænkningen baade om aftagende Efterspørgsel og aftagende Udbud. Hvorfor Resultatet saa netop er blevet stigende Løn og »Mangel paa Husassistenter«, gives der ingen Forklaring paa; det siges rigtignok, at Udbudet maa være gaaet endnu mere ned end Efterspørgslen (S. 19), men dette er en Deduktion og ikke et konstateret Faktum. Analysen burde altsaa have været ført et Skridt videre og der burde herunder formentlig i højere Grad have været skelnet mellem en mulig Langtidstendens (fra 1930 til nu) og de sidste Aars specielle Udvikling. Efter Anmelderens Skøn er det af væsentlig Betydning, at der er foregaaet en *Mentalitetsforandring* hos de unge Piger, saa de vurderer Husassistentarbejdet mere »forretningsmæssigt« end tidligere og lægger større Vægt paa deres personlige Frihed og Selvstændighed. Er denne Formodning rigtig, vil »Manglen paa Husassistenter« ikke være et kortvarigt Overgangsfænomen, men et Led i en social Udvikling, som kan forventes fortsat i Fremtiden (evt. afbrudt af kortere Udsving i modsat Retning). Hele Problemet omkring Husassistentmanglen faar da et videre Perspektiv.

Ved Læsningen af Betænkningen trænger det Spørgsmaal sig paa, hvad det egentlig er, der har foranlediget det Offentlige til at foretage et Fremstød paa denne Front. Har Formaalet brutalt udtrykt været det, at hjælpe den velstillede Del af Befolkningen med at standse Husassistentlønnsens stærke Opgang, eller har Formaalet været, at hjælpe en Befolkningsgruppe, Husassistenterne, ud af en social Nødsituation? Uden at give en udtømmende Besvarelse herpaa — Kommissionen repræsenterer jo ved sin Sammensætning begge Interesser — kan anføres, at Betænkningens forskellige Forslag til Forøgelse af Udbudet ved regulerende Indgreb paa Arbejdsmarkedet næppe kan undgaa at faa en løntrykkende Tendens. Og set fra Husassistenternes Synspunkt kan vist siges, at den nuværende »Mangelsituation« er et større Aktiv for dem i deres Bestræbelser for at opnaa kortere Arbejdstid, mere Frihed, bedre Behandling og bedre Værelser etc. end den foreliggende Betænkningens pæne Ord herom. Af en Lovgivning om disse Forhold kan højst forventes meget beskedne Minimalfordringer (maaske Feriekravet undtaget).

Det forekommer endvidere værd at fremdrage her, at Kommissionen paa mindre end 3 Sider gør sig færdig med det Problem, hvorledes de Husmødre, som ikke har Raad til at holde Husassistent — og det er jo Fler-tallet — skal skaffe sig Hushjælp. Der siges herom rent ud: »Det kan ganske vist ikke i Almindelighed være det Offentliges Pligt at sikre mindrebemidlede Familjer Hushjælp, men der er visse Omraader, hvor man ikke kan afvise, at der er et særligt Behov i saa Henseende, som det er en social Opgave at søge dækket« (der tænkes her paa syge Mødre, Mødre med en stor Børneflokk, paa ældre, svagelige Personer m. m., S. 94). Man gaar altsaa ud fra, at de mindrebemidlede Husmødre normalt kan klare hele det huslige Arbejde selv, de behøver kun undtagelsesvis fremmed Hjælp. Hvorfor saa ikke ligeledes lade de bedrestillede Fruer indrette deres Hjem efter det, de

evner? — Hvis man overhovedet kan tale om et socialt Problem i Forbindelse med Hushjælpen, maa det efter Anmelderens Mening netop være i Relation til de mange Hjem, som ikke er baseret paa at holde Husassistent, men som har Brug for en Haandsrækning til det ene eller det andet. Den Luksus, det er at holde Husassistent (i hvert Fald i Byhjem), vil formentlig blive forbeholdt en stadigt mindre Gruppe Velhavere, som kan betale den fulde Markedspris i Løn, mens den almindelige Form for Hushjælp maa blive timelønnet Hjælp, Halvdags-, Hveranden- eller Hvertrediedagshjælp eller lignende. Fremtidens Problem maa blive at tilrettelægge saadanne eller andre ny Former for Hushjælp, og det maa ske i Tilknytning til Drøftelserne vedrørende Boligformer, Boligindretning, Børnepleje etc. Her er noget for en ny Kommission at tage fat paa.

Naar en Del af den foreliggende Betæknings Forslag trods alt maa tilkendes betydelig Værdi, og det gælder navnlig alle Planerne for Undervisning i husligt Arbejde og Forslagene om betydelig offentlig Støtte hertil, saa beror det paa, at der jo under alle Omstændigheder er Brug for et meget stort Antal unge Piger med en solid huslig Uddannelse. Skulde kun en lille Del af dem blive Husassistenter, er Undervisningen ikke spildt af den Grund; de fleste er jo dog vordende Husmødre.

Erik Schmidt.